

Gdynia, 2 stycznia 2024 r.

dr hab. Jacek Potulski, prof. ucz.
Katedra Prawa Karnego Materialnego i
Kryminologii
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Gdański

Recenzja

Rozprawy doktorskiej Pana magistra Radosława Jasińskiego pt. „*Przestępczość więzienna w Federacji Rosyjskiej. Studium kryminologiczne*” napisanej pod kierunkiem naukowym Pana Prof. dra hab. Wiesława Pływaczewskiego na Wydziale Bezpieczeństwa i Nauk Prawnych w Akademii Policji w Szczytnie.

I. WYBÓR TEMATU ROZPRAWY.

Wybór problemu badawczego, sposób jego ujęcia w tytule rozprawy oraz przyjęcie zakresu materiału do oceny zasługuje na zdecydowane uznanie – Doktorant odniósł się do problemu bardzo ciekawego, intrygującego i jednak nieco egzotycznego. Jednocześnie problematyka omawiana w rozprawie jest niezwykle istotna z perspektywy humanistycznej - ochrony praw człowieka. Co ważne, zbrojna napaść Federacji Rosyjskiej na Ukrainę i wykorzystanie skazanych do działań wojennych nadaje wyborowi tematu jeszcze większego znaczenia.

Materia rozprawy doktorskiej posiada istotny walor poznawczy, wymagała bogatej kwerendy bibliotecznej, opartej przede wszystkim o literaturę obcojęzyczną, odwoływała się do nauk prawnych - nauki kryminologii, rozważań z zakresu prawa penitencjarnego, prawa karnego czy ogólnych zasad ochrony praw człowieka.

Rozważania Doktoranta oczywiście odnoszą się do jednego kraju – jednocześnie jednak, na poziomie ogólnym i teoretycznym, mają charakter uniwersalny.

II. ZAKRES ROZPRAWY I PROBLEM BADAWCZY.

Doktorant podjął się opracowania rozprawy poświęconej przestępczości więziennej w Federacji Rosyjskiej. Rozważania są prowadzone z perspektywy kryminologicznej jednakże, na poziomie legislacyjnym odnoszą się one do historii więziennictwa w Rosji i jako takie dotyczą one przede wszystkim historii prawa.

Zasadniczym problemem recenzowanej rozprawy jest brak wstępu, w którym zarysowano by cele badawcze, metody badawcze czy kierunki rozważań. Obiorca opracowania musi z treści Rozprawy (zwłaszcza jej pierwszego i siódmego rozdziału), jej struktury czy wreszcie z zarysowanych wniosków wyprowadzać co miało być celem recenzowanej pracy. I jakie pytania badawcze Doktorant sobie postawił. I oczywiście życzliwa analiza, odnosząca się m.in. do tytułu rozprawy pozwoli na wyprowadzenie wniosków co do celu badawczego Doktoranta. W tym zakresie pomóc może również streszczenie pracy, gdzie Autor wskazuje, iż jego badania dotyczą okresu 2014 – 2021, mają za cel m.in. aktualizację danych kryminologicznych, statystycznych i przede wszystkim omówienie zagadnienia przestępczości więziennej w Rosji. Pewne uszczegółowienie i doprecyzowanie znajdujemy dopiero pod koniec pracy (s. 284 i n.).

Recenzent więc uznał, że celem pracy było omówienie zjawiska i skali przestępczości więziennej – jej przejawów i przyczyn - w Rosji na tle regulacji prawnych wraz z uwzględnieniem kontekstu historycznego.

Stosownie do tych zadań Doktorant opierał się na analizach statystycznych, pozyskanych badaniach kryminologicznych oraz na badaniu podstawowym – analizie przepisów prawnych doktryny, orzecznictwa – czyli metodzie formalnodogmatycznej i teoretycznoprawnej. Autor odniósł się w także metody historyczno-porównawczej.

Dobór metod badawczych uznać należy za prawidłowy, gdyż w efekcie pozwolił na osiągnięcie, jak się wydaje, wytyczonych przez Autora celów pracy.

III. UKŁAD ROZPRAWY.

Układ pracy jest czytelny, jasny (oczywiście poza kwestią braku wstępu). Poszczególne rozważania wynikają z siebie i wzajemnie nawiązują lub są kontynuacją – najpierw omawiane

są kwestie ogólne, o charakterze porównawczym a następnie Autor przechodzi do kwestii formalnych – np. struktury zakładów karnych. Później są omawiane kwestie prawa penitencjarnego a następnie omawiane są badania kryminologiczne by na kwestii prewencji przeciwprzestępczej skończyć. Układ taki jest bardzo logiczny, sensowny, wręcz modelowy.

Poszczególne elementy pracy są jasno i precyzyjnie opisane. Plan pracy jest syntetyczny i jasno z niego wynika, co jest opisane w danym rozdziale pracy – nie jest on jednak nadmiernie rozbudowany co pozwala na szybkie „nawigowanie” po tekście.

IV. OMÓWIENIE ROZPRAWY.

Recenzowana rozprawa liczy 376 stron, przy czym na 348 stronach zawarte są rozważania merytoryczne. Pozostała część to bibliografia oraz wykazy tabel, wykresów, rysunków i fotografii. Bibliografię przygotowano nietypowo – dzieląc ją na „monografie i podręczniki” w liczbie 104 oraz „artykuły, teksty źródłowe i dane statystyczne” w liczbie 125. Następnie wskazano, w ramach bibliografii, na „akty prawne” w liczbie 16 aby uzupełnić to „netografią” i jej 42 pozycjami. Taki podział zadziwia – wśród źródeł prawa znajdujemy komentarz a w Bibliografii i w samej pracy miejsca polskich publikacji aktów prawnych są zdecydowanie nieaktualne. Co ciekawe – wiele publikacji opisywanych jest poprzez miejsce publikacji w sieci Internet a jednocześnie dołożono wspomnianą „netografię”. Na pewno nie jest to obraz czytelny.

Analizując przytoczoną literaturę trzeba podkreślić jej obszerność i bardzo międzynarodowy charakter. Oczywiście dominują pozycje rosyjskojęzyczne ale też warto wskazać, iż Autor odniósł się do publikacji anglojęzycznych oraz polskich. Z pewnością zakres pracy jak i jej międzynarodowy charakter nie pozwalają na pełne wyczerpanie tematu - może jednak warto było jeszcze odnieść się np. do publikacji B. Stańdo-Kaweckiej: *Polityka karna i penitencjarna między punitywizmem a menedżeryzmem, Warszawa 2020 r.*, czy M. Płatek: *Granice racjonalnej polityki karnej i penitencjarnej, PiP 2006 r. Nr 9* oraz do *Europejskich Reguł Więziennych*. Wskazać bowiem należy, że dopiero od marca 2022 r. (czyli po wskazanym przez Autora okresie 2014-2021) Federacja Rosyjska oficjalnie została wykluczona ze struktur Rady Europy.

Wracając do opisu pracy - Całość rozważań zawarta została w ośmiu rozdziałach oraz dodano podsumowanie. Treść rozprawy co do zasady odpowiada przyjętemu tytułowi oraz tytułom rozdziałów.

W Rozdziale 1. „Wprowadzenie do problemu przestępczości więziennej” przedstawiono kwestie ogólne. Autor ciekawie opisał kwestie wstępne – umieszczenie przestępczości więziennej jako kategorii kryminologicznej, bardzo ciekawie i plastycznie opisał porównanie populacji więziennej, liczbę placówek więziennych. Ciekawie opisano też zjawiska „Przemocy”, „Zamieszek”, „Przestępczości narkotykowej i kontrabandy”, „Przynależności do gangów”. Tematyka ta została opisana przejrzyście i logicznie. Równie jasno opisano przestępczość więzienną na tle ogólnych kategorii przestępczości w Rosji oraz jej dynamiki. Dane statystyczne są przedstawione w sposób czytelny aczkolwiek może warto było podać w relacji np. do przestępczości w Polsce w przeliczeniu na 100 tys. mieszkańców. Nieczytelne jest jednak uznanie kategorii „ciężkości” oraz „szczególnej ciężkości” przestępstwa. Bardzo jasno i przejrzyście opisano kategorie statystyczne sprawców – wg wieku, płci, powrotności do przestępstwa. Jasny jest też przekaz dotyczący wymiaru kar orzekanych w FR.

W Rozdziale 1. ujawniły się też błędy, które są w pewnym sensie symptomatyczne i odnoszą się do całej pracy – drobna niestaranność edycyjna i używanie wyrażen potocznych. Już na pierwszej stronie merytorycznej opracowania widoczny jest błąd w formatowaniu tekstu (przy przypisie 4). Wskazać też należy, że ustawa co do zasady nie ma „zapisów” (s. 6). Także odwołanie do myśli Cesare Beccarii powinno być zaznaczone stosownym przypisem do konkretnej publikacji. Również uwagi na temat „kary więzienia” z perspektywy polskiej jawią się jako nieprawidłowe (nie ma takiej kary) i powinny wiązać się z uwagami o charakterze ogólnym, w ocenie recenzującego, Autor powinien zaznaczyć, że w Polsce takiej kary nie ma i ewentualnie uznać ją za synonimiczną z kara pozbawienia wolności. Również „nie brzmi” stwierdzenie Doktoranta „narkotyki” i „dopalacze” (s. 16) – są to pojęcia potoczne a ich naukowa nazwa została opisana m.in. w aktach prawnych. Zadziwia też użycie słowa „grabież” (s. 28) bez odniesienia go do polskiej kategorii czynu (może – „kradzież”?) czy też sformułowania „napad rabunkowy” (s. 40) – te sformułowania nie muszą być błędem ale powinny być jaśniej wytłumaczone.

Typowo historycznym jest Rozdział 2. „Rosyjski system penitencjarny z perspektywy historycznej i współczesnej”. Jest to opracowanie szerokie, sięgające aż XI wieku. Bardzo ciekawe uwagi opatrzone zdjęciami i rycinami co daje obraz czytelny i przyjazny odbiorcy. Dużo dają też opracowaniu układy tabelaryczne (s. 67). Wartościowe są uwagi dotyczące nie tylko kategorii więzień (zakładów karnych) ale również kategorii więźniów i sposobu wykonywania kary. Bardzo ciekawe są również uwagi dotyczące pracy zarobkowej w więzieniach rosyjskich (s. 60). Kompleksowo omówiono też problem GUŁAGU. Doktorant przedstawił bardzo dużo danych historycznych i statystycznych. Bardzo plastycznie omówiony jest również aktualny system penitencjarny Federacji Rosyjskiej. Jako modelowe należy wskazać opracowanie tabelaryczne praw więźniów (s. 86).

Drobne uwagi stylistyczne można też odnieść do Rozdziału 2. Niezrozumiałe np. jest stwierdzenie „starożytnej Rusi” (s. 48). Wydaje się również, że tabela (s. 74), na której co do istotnej części brakuje danych nie powinna mieć pozycji „ogółem”. Chyba, że znane są dane ogólne tylko nie można ich przypisać do kolejnych lat, ale to powinno wprost wynikać z pracy. Zdumiewa również strona 76, która w egzemplarzu recenzenta jest czarna, a szkoda, bo miała być to mapa GUŁAGU. Pewne wątpliwości budzi też sformułowanie „mordercy i maniacy” (s. 87), które chyba jest kalką tłumaczenia rosyjskiego.

Rozdział 3. „Prawo penitencjarne Rosji” ma charakter *stricte* dogmatyczny. Omawia on prawo penitencjarne poprzez analizę historyczną prawa (począwszy od Prawdy ruskiej z XI wieku), na czasach aktualnych kończąc. Bardzo ciekawie opisywane są nie tylko kwestie normatywne ale np. też kategorie przestępstw. Odniesiono się również do standardów międzynarodowych odbywania kary, jednakże tylko sygnalizując problem.

Jako uwagę językową można wskazać złe tłumaczenie – w polskiej nomenklaturze nie mówimy o „kulcie osobowości” (s. 103) ale o „kulcie jednostki”. Warto też wspomnieć, omawiając zagrożenie karą śmierci w Rosji (s. 109), iż wciąż obowiązuje tam moratorium na jej wykonywanie. Na ten temat Autor wypowiedział się dopiero na s. 118.

W Rozdziale 4. „Przestępczość więzienna na tle teoretycznego dorobku kryminologii” Autor odniósł się prawidłowo do kryminologicznych przyczyn przestępczości, opisał ich zniuansowanie. Podkreślić też trzeba, że prawidłowo zdefiniowano pojęcie przestępstwa, oraz inne pojęcia ogólne. Prawidłowo też omówiono teorie kryminologiczne aczkolwiek odwołanie

do C. Lombroso, w kontekście tematu pracy, co prawda atrakcyjne dla odbiorcy, chyba było niepotrzebne. Również omówienie teorii kary było dokonane w sposób prawidłowy i logiczny. Z perspektywy poznawczej również bardzo ciekawe są rozważania przedstawicieli kryminologii rosyjskiej. Oczywiście, kontekst zbrojnej bezprawnej napaści Federacji Rosyjskiej na Ukrainę każe patrzeć na dorobek nauki rosyjskiej przez pryzmat państwa – agresora i kraju totalitarnego. Z drugiej zaś strony – w rozprawie naukowej dotyczącej przestępczości w Rosji, taka nauka musi zostać przedstawiona i omówiona. I co prawda kontekst wojenny został w pracy wyeksponowany w zasadzie wyłącznie w zakresie dostępu do źródeł, to jednak przedstawienie nauki rosyjskiej kryminologii zostało dokonane dogłębnie.

Ciekawie też opisane są relacje pomiędzy kryminopenologią a innymi naukami.

Patrząc na język pracy, generalnie poprawny, w Rozdziale 4. recenzent wypowiedzi ze strony 143 dotyczące wyodrębnienia badań nad subkulturą i uznania ich nielogiczności uznaje za mało czytelne i niezrozumiałe.

Rozdział 5. „Geneza oraz struktura rosyjskiej przestępczości więziennej” w zasadzie, na tle struktury pracy, jawi się w ocenie recenzenta jako najważniejszy. I znów na uznanie zasługuje przedstawienie wyników badań, jest ono jasne i czytelne. Jednocześnie pojawia się pytanie, dlaczego doszło do tak radykalnego zmniejszenia liczby przestęp udaremnionych (tab. s. 157). Temat ten powinien być rozwinięty szerzej – zmiana ilościowa jest tutaj fundamentalna a jej przyczyna nie została w żaden sposób wytłumaczona. Omówienie a zwłaszcza przedstawienie poszczególnych kategorii przestępstw zasługuje na najwyższe uznanie – jest to czytelne, jasne i ciekawie przedstawione. Z pasją też omówiono podkulturę więzienną. Bardzo wartościowe jest opisanie struktury hierarchicznej więźniów. Ciekawie przedstawiono – graficznie i omówiono - również kwestię tatuaży więziennych. W Rozdziale 5. omówiono też problematykę przestępczości narkotykowej wykorzystując liczne dane statystyczne. Tutaj również posługiwano się pewnymi uproszczeniami terminologicznymi – nie miało to jednak wpływu na odbiór pracy. Dużo miejsca Autor poświęcił również praktykom korupcyjnym w zakładach karnych – wydaje się, że warto by do typów czynów zabronionych (s. 214) odnieść również polską terminologię utrwaloną w tym zakresie (np. użycie pojęcia „płatna protekcja”).

W Rozdziale 5. niezrozumiałe są uwagi Doktoranta dotyczące „braku dostaw surowca” (s. 153).

Rozwinięciem wcześniejszych analiz jest bardzo ciekawy Rozdział 6. „Zjawisko *worów w zakonie* jako szczególny przejaw rosyjskiej przestępczości więziennej”. Autor z pasją opisał przedmiotowe zjawisko, zaczynając od terminologii, poprzez historię aż na konkretnych przypadkach kończąc. Ciekawie opisano ich funkcje a także osobowość. Podano nawet dane statystyczne dotyczące wieku, narodowości a nawet wykształcenia *worów*. Szeroko Doktorant omówił również żargon *worów w zakonie*, ich sposób funkcjonowania a nawet zasady rozliczania w strukturze. Dodano również kontekst międzynarodowy, z opisem udziału rosyjskich grup przestępczych w wybranych krajach – dowodzi to dużego nakładu pracy, zaangażowania i wglębenia Doktoranta w temat.

Niezrozumiały jest tylko podrozdział „Fenomen zjawiska *worów w zakonie*” – trudno w dwóch akapitach na pół strony omówić „fenomen zjawiska”.

Pewne wątpliwości budzi również tytuł Rozdziału 7. „Rosyjska przestępczość więzienna na tle badań” – w zasadzie wszelkie wcześniejsze rozważania były prowadzone na tle różnego rodzaju badań – aczkolwiek wglębenie się w tematykę obrazuje intencje Autora. Chodzi o własne badania kryminologiczne dedykowane przestępczości więziennej. Doktorant prawidłowo odniósł się do metodologii badań (s. 284), Autor też określił problemy badawcze i hipotezy, wskazał również metody formalno-dogmatyczną oraz statystyczną. Jednocześnie przeprowadzenie badań ankietowych po rozpoczęciu wojny w Ukrainie okazało się niemożliwe. Stąd też opisano trudności w prowadzeniu badań własnych.

Na marginesie można tylko wskazać, iż błędne jest sformułowanie „Praw Człowieka” – nie ma uzasadnienia, dlaczego Autor użył wielkich liter.

W Rozdziale 8. „Przeciwdziałanie przestępczości więziennej w Federacji Rosyjskiej” Doktorant rozpoczął rozważania od kwestii ogólnych (trochę się powtarzając). Jednakże dalsze rozważania dotyczące kierunków oddziaływania na skazanych, polityk kryminalnych oraz celów osiągniętych poprzez resocjalizację są prawidłowe i merytorycznie poprawne. Od rozważań ogólnych Autor doszedł do wniosków szczegółowych, dotyczących Rosji i omówił przedstawione dane, odniósł się również do poszczególnych regulacji prawnych oraz do standardów Reguł Mandeli. Przedstawienie prognoz kryminalnych oraz metod oddziaływania w rosyjskich zakładach karnych musi opierać się wyłącznie na daleko idącej ocenności –

dynamika rosyjskiego więziennictwa w kontekście wojny w Ukrainie wymyka się obiektywnym ocenom.

Całość opracowania zamyka obszerne Podsumowanie, które zbiera ustalenia rozprawy, zawiera generalizacji i postulaty. Jest ciekawym i dobrym zamknięciem tematu.

V. WNIOSKI KOŃCOWE.

Konkludując należy wskazać, iż praca Radosława Jasińskiego pt. „*Przestępczość więzienna w Federacji Rosyjskiej. Studium kryminologiczne*” odpowiada wymogom stawianym pracom doktorskim. Zgłoszone przez recenzenta uwagi i zastrzeżenia, często mające charakter formalny i edycyjny, nie zmieniają ogólnej, bardzo pozytywnej jej oceny. Jest to opracowanie obszerne rzetelne merytorycznie i wymagające dużego nakładu pracy. Lektura recenzowanej rozprawy dowodzi, że Doktorant wykonał poważną kwerendę, zaangażował się w pracę i stworzył dzieło nie tylko naukowo poprawne ale i niezwykle ciekawe, którego lektura daje czytelnikowi radość poznania. Opracowanie ma charakter kompleksowy i spójny merytorycznie.

Konkludując wskazuję, że Pan mgr Radosław Jasiński przedstawił samodzielną rozprawę doktorską, która stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego z zakresu nauk prawnych – tutaj precyzyjniej - w zakresie kryminologii ale i prawa wykonawczego – w tym penitencjarnego. Poza tym analiza dotyczy również prawa karnego materialnego. Pokazuje to stosowną wiedzę Doktoranta w tych obszarach. Doktorant wykazał się ogólną wiedzą teoretyczną, ma też umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Mając na uwadze powyższe należy przyjąć, że rozprawa doktorska odpowiada warunkom określonym w 187 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tekst jednolity Dz. U. z 2023 r., poz. 742) i uzasadnia dopuszczenie Doktoranta – Radosława Jasińskiego do dalszego postępowania w przewodzie doktorskim.

dr hab. Jacek Potulski prof. ucz.